

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
«НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІРНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ»



ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Доповідь на тему :
« Закарпаття у складі Чехословаччини »

Підготувала: студентка групи ПРю-12-1
Маймур Аліна Олегівна
Викладач: Кочергін Ігор Олександрович

НГУ
2013 рік

Зміст

Вступ

- 1. Ужгород у складі Чехословаччини**
- 2. Закарпаття під Чехословаччиною : міжвоєнний «рай» очима очевидців**
 - 2.1 Колоніальна доплата**
 - 2.2 Неповага до мови**
 - 2.3 Цензура**
- 3. Школа**
- 4. Економічний стан**
- 5. Земельна реформа**

Висновки

Вступ

Закарпатська Україна офіційно називалася Підкарпатською Руссю. Після адміністративної реформи 1928 р. її почали називати Підкарпатським краєм. Назва «Закарпатська Україна» була заборонена, оскільки доказувала належність цієї землі «за Карпатськими горами» до України. Втім, на той час не існувало Української держави, яка могла б претендувати на землю, відірвану від батьківщини ще за часів Київської Русі.

Це не означало, що на чудовий за природою край у самому центрі Європи ніхто не зазіхав. В Угорщині, де утвердилася авторитарна влада регента М. Хорті, неситим оком поглядали на землі, які раніше належали угорській короні.

Відірваність упродовж дев'яти століть від України позначилася на психології та менталітеті карпатоукраїнської етнічної спільноти. Так звані «локалісти» вбачали у самоназві карпатоукраїнців (русинів) вказівку на те, що вони є окремою нацією, і на цьому будували свої гасла і політичні розрахунки

Чисельність українців — русинів у Чехо-Словаччині перевищувала 0,5 млн чол. З них понад 80 тис. населяла Пряшев (Прешов) та його околиці у Східній Словаччині, а переважна більшість — Закарпаття. Національно-культурне і навіть економічне становище чехословацьких українців було незрівнянно кращим, ніж становище українців у Радянському Союзі, Польщі або Румунії. У Чехо-Словаччині існували міцні демократичні традиції. Кожний, хто поважав конституцію, користувався проголошеними в ній свободами. До того чехословацький уряд робив спроби, хоч і не завжди послідовно, економічно розвинути цей найвідсталіший в усій Європі край. Щоправда, празький уряд старався зберегти унітарність країни і не допускав автономного управління ні в Закарпатській Україні, ні в Словаччині. Якось непомітно у 30-х роках написання назви держави змінилося на політично іншу форму — Чехословаччина (без дефісу, який підтверджував рівноправність двох частин країни).

На Закарпатті у 20-х роках була проведена земельна реформа. Уряд викупив з великими збитками для себе землю у мадярських поміщиків, поділив її на дрібні парцели і продав через банк селянам. Понад 32 тис. селянських господарств додатково отримали 29 тис. га. землі. Проте через перенаселеність, дефіцит ріллі у гірському краї та примітивну агрокультуру більшість селян бідували. Під час кризи 1929—1933 рр. вони змушені були брати банківські позики, щоб звести кінці з кінцями, проте далеко не всі рятувалися від розорення.

У сукупному суспільному продукті Закарпаття частка промисловості становила 2 відсотки. Чисельність зайнятих у промисловості, за переписом 1930 р., не перевищувала 16 тис. чол. Жодного нового великого підприємства за двадцять років у краї не побудували. Підприємців цікавила тільки сировина, яку можна було вивезти. Уряд - мав намір витратити кошти на будівництво промислових об'єктів на місцевості, де не було кваліфікованих робітників.

Розділ 1

Ужгород у складі Чехословаччини

Після Першої світової війни, 12 січня 1919 р. 31-й полк чехословацьких легіонерів увійшов до міста Ужгорода. Вже 10 вересня 1919 р. Закарпаття офіційно увійшло до складу Чехословацької республіки, а першим губернатором Закарпаття був призначений Георгій Жаткович. Місто вперше у своїй історії стало офіційним адміністративним, політичним, освітньо-культурним центром краю. У 1920 р. після прийняття закону "Про адміністративний устрій Підкарпатської Русі" Ужгород визначено столицею Закарпаття, його крайового управління. Чехословацький прем'єр-міністр, професор Фірлінгер наказав своїм учням, які їхали до Закарпаття, здійснювати виграний на конкурсі проект: "Ви повинні будувати і побудувати все так, щоб Підкарпатська Русь стала парком Центральної Європи".

Після Першої світової війни в Ужгороді проживало 20 609 чол. і у місті площею 2 тис. гектарів нараховувалося 1274 будинки, а до завершення чехословацького періоду, у 1938 р. ужгородців вже було понад 30 тис. та понад 3500 будинків.

Новий статус Ужгорода вимагав його розбудови як столиці краю. Протягом 20-30-х рр. ХХ ст. розбудова міста набрала широкого розмаху. Головні зусилля міської управи були спрямовані на впорядкування міських комунікацій (водопровід і каналізація), влаштування вулиць, регулювання русла р. Уж, а також вирішення ряду важливих фінансових і технічних проблем. За планом розбудови міста у чехословацький період був сформований новий адміністративний центр у районі нинішньої площі Народної. Забудова цього району ще й нині не завершена до кінця, тобто не відповідає своєму первинному планові. Саме в часи Чехословацької республіки Ужгород отримав сучасну архітектурну і культурну довершеність. Передові архітектори, зокрема І.Гочар, А.Крупка намагалися створити будови, які б були втіленням єдиних функціональних і естетичних принципів та зрозуміло розкрили структуру будови. Архітектори не знали "довгобуду", все що було спроектовано і затверджено замовником, реалізовувалося у чітко визначені строки. Основною вимогою була найвища якість. Однією з таких будівель є Народна рада або ж будова колишнього Земського управління, що чітко вимальовується на фоні площі Народної.

Саме в чехословацький період було реконструйовано ряд будов у старій частині міста, засипано Малий Уж, врегульовано русло Великого Ужа, облаштовано правобережну набережну, що і нині є окрасою міста, площі О.Пушкіна, Ф.Корятовича, Театральної, сформовано два нові мікрорайони - Малий та Великий Галагов, побудовано водопровід загальною протяжністю 40 км, перший аеропорт і кінотеатр (нині кінотеатр "Ужгород"), будинок "Просвіти" та багато інших споруд. Правобережжя і лівобережжя були з'єднані залізничним мостом у центрі Ужгорода (нині пішохідним) та завершеним у 1937 р. новим транспортним мостом у районі нинішнього готелю "Ужгород".

Саме в чехословацький період в Ужгороді бурхливо розвивалося освітнє й культурне життя: спорудження школи (нині ЗОШ №3), створення музеїв, отримання ліцензії на перегляд кінофільмів, розквіт театрального мистецтва, створення Й.Бокшаєм та А.Ерделі "Підкарпатської школи живопису", яка дала нашому краю когорту великих митців. Серед них Г.Глюк, Ф.Манайло, А.Коцка, Е.Контратович, З.Шолтес, Е.Грабовський та ін. Місто було центром книжково-видавничого і газетно-журнального потоку. Тут були зосереджені керівні органи більшості політичних партій, крайових культурних і національних товариств, зокрема найбільш популярних: "Просвіта", "Общество им. А.Духновича", "Педагогічне товариство Підкарпатської Русі".

Отже, за рахунок державних, крайових та міських коштів мале провінційне містечко переросло в нове модерне європейське місто, стало столицею краю з численними державними службами, громадсько-культурними закладами, установами, товариствами.

У 1938 р. Ужгород став головним містом автономного утворення Підкарпатська Русь. Саме тут у жовтні 1938 р. був сформований автономний уряд Підкарпатської Русі, який очолив Августин Волошин (1874-1945) державний, політичний і культурний діяч загальнокрайового і загальноукраїнського значення. Але за рішенням міжнародного Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 р. частина Закарпаття разом з Ужгородом була передана Угорщині. До 10 листопада столиця Підкарпатської Русі - Карпатської України мала бути евакуйована з Ужгорода. Столицею стало місто Хуст, де 15 березня 1939 р. було проголошено державну незалежність Карпатської України на чолі з її президентом Августином Волошином, котрому Указом Президента України присвоєно звання "Герой України" (у 2002 р. посмертно), а також споруджено пам'ятник на набережній Незалежності.

У 1941 р. Угорська держава, до складу якої входило і наше місто, розпочала активні бойові дії у Другій світовій війні. На той час в Ужгороді вже проживало 35 155 міських жителів, чисельність яких у 1944 р. скоротилася до 17 261 чол. На жаль, у цей період місто перетворилося на великий військовий табір. Почергово, в цей час, Ужгородом управляли міські бургомістри І.Пельчарські, Л.Мегаї, Р.-Г.Ференц.

У жовтні 1944 р. бої Другої світової війни підійшли до Ужгорода. Війна не принесла місту істотних зруйнувань, хоча призвела до значних змін у структурі населення Закарпаття. У воєнних діях брали участь частини 4-го Українського фронту під командуванням генерала І.Петрова, які восени 1944 р. завершили військові дії. Місто було визволене 27 жовтня 1944 р. У боях за Закарпаття загинуло понад 10 000 радянських солдатів. Пам'ять про них бережуть численні пам'ятники в нашому місті.

Розділ 2

Закарпаття під Чехословаччиною: міжвоєнний "рай" очима очевидців

Останнім часом закарпатцям нав'язують міф мало не про райське життя часів перебування краю у складі Чехословаччини в міжвоєнне двадцятиліття.

Нещодавно мені до рук потрапила цікава стаття доктора Олексія Геровського «Карпатська Русь у чеському ярмі». Базується вона на матеріалах американської делегації, яка 1937 року відвідала Закарпаття на прохання заокеанських земляцьких організацій. Як відомо, саме американські закарпатці відіграли велику роль у приєднанні краю до Чехословаччини. І через двадцять років вирішили дізнатися про реальний стан справ на батьківщині, відрядивши туди своїх представників. Серед них був і Олексій Геровський, генеральний секретар Карпато-руського Союзу Америки.

Сама постать доктора Геровського доволі цікава. Народився у Львові в родині галицького русофіла, депутата австрійського парламенту. Виховувався в Австрії у діда — Адольфа Добрянського. Закінчив Чернівецький університет. Двічі був арештований угорською владою, зокрема за участь у Мараморощ-Сигітському процесі.

У 1914 році разом із братом Георгієм утік до Росії. Повернувся в Чернівці «старшим чиновником з особливих доручень» при російському губернаторі. В 1915—1917 роках Геровський стає радником міністра іноземних справ Росії з проблем Австро-Угорщини та Балкан. Бере участь у поході Добровольчої армії Денікіна. Видає газету «Единая Русь».

На початку 20-х років опинився на Закарпатті. Гостро критикував уряд за невиконання обіцянки надати автономію краю. 1927 року висланий із Чехословаччини. Виїхав до Югославії, а звідти — до США.

Олексій Геровський був переконаним русофілом, а тому його важко запідозрити у симпатіях до українства. Тим ціннішими є його нотатки про подорож Закарпаттям у 1937 році. Ми цитуватимемо лише фактичний матеріал, бо факти, як відомо, річ уперта.

2.1 Колоніальна доплата

«Делегація констатувала, що празький уряд не виконав жодного пункту Сен-Жерменського договору і що після 19 років у нашого народу нема ніякої автономії. До того ж він був розірваний на дві частини. У східній — господарювали чехи, а в західній, на Пряшівщині, — словаки. В обох частинах руський народ (давнє означення місцевого населення. — О.Г.) не тільки не мав особливих прав, які були йому гарантовані, а й мав їх ще менше, ніж усі інші народи республіки. Руські були на останньому місці — за німцями, угорцями та євреями...

Карпатська Русь була наводнена чеськими чиновниками, в чиїх руках перебувало все: адміністрація, суди, залізниця, школи і всі багатства краю. Як писала чеська урядова газета «Бразда», в Карпатській Русі було десять тисяч чеських чиновників. Вони не володіли руською мовою і не хотіли її знати. Карпатська Русь була для них колонією. До платні чеським чиновникам, які тут служили, нараховувалася спеціальна, так звана колоніальна, доплата — *kolonialny priplatek*.

У губернатора Грабаря, руського, не було жодних прав. Постановою уряду від 1920 року всі права було передано віце-губернатору, яким завжди був чех. Губернатор мав тільки титул».

2.2 Неповага до мови

«Неповага до руського народу та руської мови були помітні повсюдно. Всюди були чеські написи, але руських — майже ніде. На лінії «Мукачеве – Воловець» наші кондуктори на свої гроші виробили руські написи «Для курців» і «Для не курців». Чеське начальство наказало їм їх зняти і пригрозило звільненням зі служби.

Поліцейські бланки у відділах для прописки в Ужгороді і Хусті були надруковані по-чеськи і по-мадярському. На пошті чеські «уржедніці» (чиновники) не вмiли читати руських адрес.

Чехи взагалі вчитися руської мови не хотіли, зате багато їх старалися говорити по-мадярському й пишалися цим своїм знанням. Але всі руські на державній службі повинні були говорити чеською. Мимоволі згадується те, що висловив чеський публіцист Ярослав Гілберт в урядовій газеті ще в 1920 році: «Руський народ — це нижча, напівтатарська нація, не здатна до високої культури». А він був учнем Масарика і близькою до нього людиною».

2.3 Цензура

«У Карпатській Русі не було ні свободи слова, ні свободи друку. Чеський уряд залишив у силі всі угорські закони, якими обмежувалися свобода друку і слова. Особливо закон, за яким кожна газета мала внести завдаток, із якого поліція могла би вирахувати грошові штрафи за майбутні порушення. Була введена цензура. Поліція могла не тільки конфіскувати кожен окремий номер газети, а й призупинити її вихід на певний час або й назавжди.

Ужгородський «Русский Вестник» був конфіскований у 1937 році 17 разів. Коли наша делегація приїхала з Америки, ця газета нас захоплено привітала. Після цього чеська поліція призупинила її вихід на три місяці.

За кожне слово, яке не подобалося чехам, людей тягали по судах. Меджилабірського вчителя Владислава Колінку судили за його слова про те, що люди в Крайній Полянi ніяк не можуть добитися руської школи.

Жандармів і поліції в Карпатській Русі було вдсятеро більше, ніж за мадярів. Усі вони були чехами і не давали спокою нашому народу».

Розділ 3

Школа

«Вищої школи в Карпатській Русі не було. Хоч організувати університет було дуже легко з допомогою університетських професорів із Росії, яких жило багато в Чехословаччині, Сербії та інших країнах. Тільки в Белграді їх викладало в університеті 54 чоловіки. Серед них були всесвітньо відомі вчені. З їх допомогою в Ужгороді можна було створити не пересічний, а першокласний університет. Багато їх хотіли приїхати в Карпатську Русь, але чехи цього не бажали.

Коли ми були в Карпатській Русі, шкільними справами завідував Франтішек Хмелаж, чех. І до нього всі начальники «Шкільного реферата» були чехи: Йосиф Пешек, Антонін Гразділ, Йосиф Шимек, Вацлав Славік, Віктор Кліма. Ніхто з них не говорив по-руськи. За всі 19 років існування Чехословаччини шкільними справами жодного разу не керував руський, хоча в Сен-Жерменському договорі ясно сказано, що чеський уряд не має права втручатися у шкільні справи Карпатської Русі.

У 1938 році в краї було 463 початкові руські школи і 365 чеських (або змішаних). У руських школах навчалося 99731 дитина, а в чеських — 21325. Таким чином, на одного чеського вчителя припадало п'ятеро дітей, а на руського — 40.

Багатьох спокушали чеські школи й тим, що вони були значно кращими за руські. Чеські школи мали найліпші приміщення. Якщо чеська школа розміщувалася в одному приміщенні з руською, то кращі зали, парти, навчальні прилади були в чехів.

У Сваляві в новій споруді розміщувалися руська і чеська школи. Директор чех Гулка усе розділив «по-братськи»: чехам було відведено чотири зали, а руським дітям, яких було удвічі більше, — лише три».

Розділ 4

Економічний стан

«Повсюди нас вражала жахлива бідність руського населення, особливо в ужанській Верховині, неподалік Ужгорода. За тридцять миль від Ужгорода, від розкішного особняка, в якому віце-губернатор Мезнік купався в мармурових ваннах і де для чеських чиновників вибудували сотні чудових квартир, руські селяни жили в такій неймовірній убогості, що її навіть важко описати. Там був вічний голод, вічне недоїдання. Ми бачили 18-річних юнаків із великими головами і малими тілами, як у дванадцятирічних дітей, блідих і хирлявих.

Доказом жахливої бідності було те, що майже всюди наші люди вживали «червону» сіль, тобто денатуровану, непридатну для їжі, бо в них не було грошей на білу».

«Чехи не дають нічого заробити місцевому населенню. Вони купують виключно у своїх, навіть видали для себе спеціальну книжку зі списком усіх чеських торговців та ремісників у Карпатській Русі. А якщо на місці не виявлялося чеського торговця чи ремісника, то вони все виписують із Праги».

Розділ 5

Земельна реформа

«Більшість нашого народу в Карпатській Русі є хліборобами. Але землі у нього мало або взагалі нема. Земельну реформу проводив чеський уряд. Він відібрав частину земель у мадярських панів, щоб

передати її... чехам. Нашому хліборобу від цих земель мало що дісталося. В середньому на кожного чеха і єврея припало 3,5 гектара, тоді як на кожного руського утрічі менше — 1,1.

Поки господарював граф Шенборн, нашим людям дозволялося збирати в графських лісах сухостій, гриби і ягоди, пасти худобу. При чехах за все доводилося платити. Чеські гайдуки били дітей, котрі збирали гриби в колишніх графських лісах» .

Садівництво, виноградарство, скотарство

«У багатьох селах Карпатської Русі велике значення мало садівництво і виноградарство. При чехах роль садів і виноградників сильно підупала. Головна причина — нові кордони, які душили Карпатську Русь, закривши збут фруктів за Карпати — в Галицьку Русь, яка відійшла до Польщі.

Часто врожай узагалі неможливо було продати, і він гнив у садах. Цьому можна було зарадити, якби в Карпатській Русі створили консервні заводи. Але за 19 років не було побудовано жодного. Селяни полишали свої сади і навіть їх вирубували».

«У карпатських горах — прекрасні полонини, на яких можуть випасатися мільйони овець і рогатої худоби. Сири і бринза знайшли би собі збут за кордоном, і для самого народу в Карпатській Русі було би вдосталь молока, масла, сиру, бринзи та вовни для добротного і теплого одягу.

Але під чеським режимом скотарство не розвивалося. Поголів'я коней, корів, волів і навіть свиней з кожним роком зменшувалося».

Не дивно, робить висновок Олексій Геровський, що закарпатці більше не хотіли жити під чехами.

Висновки

Незважаючи на економічну і культурну відсталість, політичне життя у Закарпатті було різноманітним і активним. На виборах, які відбувалися регулярно, місця в чехословацький парламент виборювали до трьох десятків партій. Найбільшу популярність серед виборців мали українофіли, які гуртувалися в Українському національному об'єднанні.

Українофільська політична течія виходила з традицій народовців XIX ст. Українофіли боролися за пробудження національної русинів. Для цього використовувалися осередки заснованого національною інтелігенцією товариства «Просвіта», скаутська організація «Пласт», Асоціація українських вчителів тощо. Найавторитетнішим лідером українофілів був доктор теології і видатний отець А. Волошин.

За вплив на суспільство з українофілами боролися русофіли, які виходили від москвофілів XIX ст. Після Російської революції 1917 р. вони почали орієнтуватися не на Москву, а на Прагу. Губернатор Закарпаття у 1923—1933 рр. А. Бескид проводив русофільську політику. Партію русофілів підтримувала державна адміністративна машина. Це давало русофілам змогу, незважаючи на меншу популярність, успішно конкурувати з українофілами. Празький уряд, посилаючись на незгоди серед політичних сил краю, продовжував утримуватися від реалізації попередніх обіцянок надати карпатоукраїнцям автономію

Третьою впливовою силою на Закарпатті були комуністи. Крайовий комітет Компартії Чехословаччини активно боровся за маси. Веюди, де міг, він організовував комсомольські осередки і групи «революційних профспілок». У 1930 р., коли розгорнувся селянський рух, він створив «Спілку працюючого селянства». На виборах до чехословацького парламенту у 1924 р. за комуністів віддали голоси 40 відсотків виборців. Через п'ять років, коли економічне становище краю стабілізувалося, вони дістали тільки 15 відсотків голосів. На виборах 1935 р., які комуністи проводили під гаслом Народного фронту, вони знову набрали більше за всіх голосів — 26 відсотків.

У жовтні 1938 р. Німеччина зайняла передану їй за Мюнхенською угодою Судетську область і змусила уряд Чехословаччини надати автономію Словаччині. Лідери українофілів, русофілів і локалістів домовилися між собою і звернулися до Праги із спільною вимогою надати автономію Підкарпатському краю. Празький уряд затвердив першу автономну адміністрацію на чолі з русофілом А. Бродієм. Вона швидко дискредитувала себе надто відвертими зв'язками з Польщею та Угорщиною. Наприкінці жовтня до влади прийшов кабінет з українофілів на чолі з А. Волошином.

Тим часом Угорщина настирливо домагалася від Гітлера санкції на захоплення Закарпаття. Гітлер порадив їй порозумітися безпосередньо з Чехословаччиною. Коли ці переговори виявилися безрезультатними, М. Хорті звернувся до чотирьох держав, які уклали Мюнхенський договір: Англія і Франція передоверили арбітраж з цього питання Німеччині та Італії.

2 листопада 1938 р. відбувся Віденський арбітраж, на який запросили керівників автономних урядів Словаччини і Карпато-України, як стали називати у цей час Закарпаттям. За арбітражем Хорті отримав південні райони Словаччини і Закарпаття з переважно угорським населенням чисельністю 1 млн. 100 тис. чол. До Угорщини відійшли зокрема, Ужгород, Мукачево і Берегове з прилеглою територією Столицю Карпато-України довелось переводити в місто Хуст.

Не марнуючи часу, українофіли почали будувати державність на урізаній території. Адміністрація, система освіти і видавнича справа переводилися на українську мову. Розпочалися підготовчі роботи із створення збройних сил. У розбудові держави закарпатцям допомагали співвітчизники із Західної України, Буковини, заоканської діаспори.

Населення Закарпатського краю підтримувало курс А. Волошина на зміцнення державності. На виборах у лютому 1939 р. до регіонального парламенту коаліція українських партій — Українське національне об'єднання дістало переважну більшість голосів. Після цього українофіли відкрито почали створювати збройні сили — Карпатська Січ. Незабаром у ній налічувалося до 5 тис. бійців.

Чеський уряд кілька разів відкладав скликання сейму в Хусті. Нарешті його було призначено на 14 березня 1939 р. Розуміючи, що Прага не захистить Карпатську Україну від поглинення Угорщиною, А. Волошин 14 березня проголосив самостійність і сформував тимчасовий уряд.

15 березня сейм обрав одногосно таємним голосуванням. А. Волошина президентом і прийняв закон про незалежність Карпатської України.

Англія і Франція появу Карпатської України не схвалили Автономію, або незалежність, Закарпаття вони розглядали як розчленування Чехословаччини і створення на її території цілком підконтрольних А. Гітлеру держав. У такій думці утверджувала їх і поведінка лідерів ОУН. Розраховуючи на підтримку Німеччини, оунівці переконували карпатоукраїнців, що саме з їх маленької держави з допомогою «батька Волошина і вуйка Гітлера» почнеться утворення соборної України. Подібний розвиток подій був абсолютно нереальним. Втім, Й. Сталін за доцільне відреагувати. На XVIII з'їзді ВКП(б) у березні 1939 р. він висміяв ідею прислання УРСР з 30 млн чол. до Карпатської України і населенням 700 тис. чол. як пропозицію «злиття слона з комарем».

А Гітлер зробив потрібні висновки із сталінського демаршу. Слова Й. Сталіна він сприйняв як відмову СРСР претендувати на Карпатську Україну. Угорщина вже давно наполягала, щоб їй дали згоду на території всього Закарпаття.

За два дні до проголошення «залежності Німеччина дала зрозуміти, що не заперечує проти цього 15 березня 1939 р. угорські війська перейшли кордон не окупованої частини Закарпаття. Через два дні останні захисники Карпатської України покинули її територію або перейшли до партизанської боротьби. Партизанська війна точилася у Карпатах до середини квітня.

У травні 1945 р. радянська контррозвідка силоміць у Празі громадянина Чехословаччини А. Волошина і вивезла його до Москви. 70-річний священник не витримав тривалих допитів у Дефортівській і Бутирській тюрмах. На 52-й день арешту у колишнього президента Карпатської України зупинилося серце.